

Právnické fakulty Masarykovy univerzity, obří nápis nad celou fasádou DEUTSCHLAND SIEGT AN ALLEN FRONTEN FÜR EUROPA... V tom roce, kdy se už zdá, že lež bude navždycky pravda a pravda navěky lež, vychází uprostřed vši té beznaděje knížka, vlastně pořádná pětiestistránková kniha, která s tím vším nemá — či jakoby nemá — pranic společného... Naznačuje to — snad až alibisticky, anebo v duchu Dantova *guardia e passa*? — hned název: *Čtení o jazyce a poesii*.<sup>1)</sup> A snad jen obálka Karla Teiga svou charakteristickou úpravou, rudým papírem a navíc i rudým podtitkem jako by smývala hanbu z téže barevné kombinace, černá na rudé, která teď *dnes a denně* (hle, charakteristické úsloví oněch let!) řve z německo-českých vyhlášek se seznamy popravených. Ovšem i nebýt této bezděčné (!) provokace, každý jen trochu zsvěcený čtenář dobře ví či aspoň tuší, že *Čtení*, ten podle jména čistě čtenářský titul, nota bene vydaný v *Družstevní práci*, v tom vyloženě čtenářském nakladatelství, není vlastně nic než jen další ze vzdorných iniciativ *Pražského lingvistického kroužku* a nepochybně i jeho předseď, univ. prof. PhDr. Viléma Mathesia (tou předcházející byly dva svazky sborníku *Co daly naše země Evropě a lidstvu*<sup>2)</sup>), vrchovatě využívajících možností,<sup>3)</sup> které tu zbyly a ještě pořád zbývají vzdor uzavření vysokých škol a umlčení jejich publikačních aktivit.

Zatímco prvním z pěti příspěvků sborníku, studií „Řeč a sloh“ z pera samého Mathesia (či Mathesiusa, jak by to co nejobyčejněji psal on), se dá ještě jakž takž zaštitit popularizační účel sborníku (ne každý ovšem umí to, co pan profesor, totiž psát — teď už spíš diktovat — brilantní vědecké dílo slohem tak jasným, aby mu rozuměl každý), poslední příspěvek se o nic podobného ani nesnaží. Je to učená vědecká práce, nepochybně rovněž průkopnická, předbílající světový vývoj (časem se to prokáže), ne ovšem určená širšímu publiku (to ani disertace nebývají), a právem tedy zařazená na sám konec svazku. K dovršení všeho je i skrytý polemická

1) Havránek, Bohuslav a Jan Mukařovský (eds.), *Čtení o jazyce a poesii*. Praha: Družstevní práce, 1942.

2) Mathesius, Vilém (ed.), *Co daly naše země Evropě a lidstvu*. Praha: ELK, Sfinx B. Janda, 1939, 1940.

3) Pro Mathesia a jeho *tvůrčí aktivismus* není skutečnost — a jediná *skutečná skutečnost*, totiž přítomnost, skutečnost *in actu*, aktuálnost — nic než soubor potencialit, soubor (dalších) možností. Toto pojetí problematizuje celým Mathesiovým myšlením a spisováním, jak naznačuje už název jeho habilitace *O potenciálnosti*

(skrytě ne snad proto, že by se bála, ale z ohleduplnosti, ba z pietety), a proto v odborných kruzích (ale jaké odborné kruhy, vždyť na divadlo, a tedy i na drama se cítí jako odborník málem každý!) očekávaná s velkým zájmem, ba dokonce, u těch neinformovanějších, s jistým pocitem osvobození. Už víc než deset let padá totiž na české, ba celé československé uvažování o dramatu a o divadle obrovitý stín. Vrhá jej dílo — snad nejsystematičtější, nejdůležitější a nejpromyšlenější, jaké kdy bylo i bude na toto téma napsáno —, jehož některé myšlenky či jejich důsledky však připadají zcela kontrapuntivní, nepřijatelné, ba nesmyslné. Na jedné straně kniha jako by odmítala brát na vědomí vše, co přinesl nejnovější vývoj divadla a jeho avantgardní výboje. Budiž. Její chyba. Na druhé straně se však zdá, že to vše až překotně předbílá, popírá-li ne-popíratelné, totiž sám literární fundament divadla, a tvrdí-li (a ona to tvrdí!), že drama není literatura, scéna není výtvarné umění, atd., přičemž důvody, jimiž tato tvrzení podpírá, jsou podloženy logikou až nesnesitelně opresivní. Neprůnáší snad vše, co by podobnou argumentaci rozbilo, úlevu, ne-li přímo droboulilinký pocit osvobození?

Samozřejmě že mluvím-li o tom obřím balvanu vrhajícíím tak obludný stín, stín — být zcela nedávné — minulosti, myslím tím *Estetiku dramatického umění* Otakara Zicha,<sup>4)</sup> zatímco chystám-li se mluvit o páce, která českému myšlení o dramatu — myšlení buď doucnosti — ten balvan z cesty odstranila, jde mi o Jiřího Veltruského a jeho studii „Drama jako básnické dílo“. Nepochybně přeháním. Jestliže jedno fungovalo jako balvan a druhé jako zářivý vzor demonstující všem Sisyfům, že i balvany lze dovalit až k metě, pak jedině proto, že Zichova kniha svou systematičností a zároven i všeobšáhlostí se zdála klást až nepřírozené nároky na přesnost a důslednost divadelněvědných analýz.<sup>5)</sup> Jak jinak, když Zich, jen aby popsal jakýsi ideální divadelní tvar, přesněji řečeno to, čemu on sám (a skutečně, zůstane sám!) říká *dramatické dílo* a *dramatické*

jeví jazykových i jeho netušeného epilogu, jímž se staly *Možnosti, které čekají — Epistoly o tvůrčím životě*. Praha: Laichter, 1944.

4) Zich, Otakar, *Estetika dramatického umění — Teoretická dramaturgie*. (= *Výhledy* 11–12, rediguje Vilém Mathesius a J. B. Kozák). Praha: Melantrich, 1931.

5) Tuto zdánlivě protismyslňnou stránku Zichova spisu jsem se pokusil tematizovat ve fiktivní konverzaci „O kráse vědy a moudrosti divadla aneb Proč číst a jak číst *Estetiku dramatického umění* Otakara Zicha“, *Program, divadelní list Státního divadla v Brně*, 50 (1978/79), 345–351.